

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

**Právní aspekty asistované reprodukce v kontextu
surogátního mateřství**

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2015
IV. ročník

Autor: Nicol Thalerová

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VIII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracoval(a) samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO a jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním ve společnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 15.4.2015

.....
Nicol Thalerová

Obsah

1	Úvod	4
2	Asistovaná reprodukce - vymezení základních pojmů	5
3	Status embrya in vitro	6
4	Právní aspekty in vitro fertilizace	8
4.1	Volba pohlaví	10
4.2	Neploďný pár	11
4.3	Dárcovství gamet.....	11
4.4	Res extra commercium.....	13
5	Surogátní mateřství.....	14
5.1	Komericializace náhradního mateřství.....	17
5.2	Legalita náhradního mateřství.....	19
6	Závěr.....	21
7	Seznam použitých pramenů	22

1 Úvod

Neplodnost neboli sterilita se poslední dobou dostává do pop edí zájmu společnosti, což je dáno zejména skute ností, že každým rokem stoupá počet pár ů, jež nemohou ot hotn t p irozenou cestou. Jedním z hlavních d vod ů zvyšující se sterility v lidské populaci je zm na životního stylu v západních zemích. Ženy ůasto odkládají své mate ství na pozd jší v k, primárn ů motivovány kariérním vzestupem, p itom pravd podobnost ot hotn ní ženy ve v ku do 30 let je zhruba 20 až 25 % na menstrua ní cyklus, ve 35 letech je to už pouhých 15 % a ve 42 letech se blíží prakticky nule.¹ Naproti tomu u muž ů je v ková hranice neostrá a individuální.² P í iny neplodnosti tvo í mnohem širší spektrum, jako demonstrativní vý et lze uvést obezitu, kou ení, stres, p sobení chemických látek na t lo lov ka. Velký problém tvo í také celosv tové snižování kvality spermatu.

Technologický pokrok, nové metody a postupy, umož ůují pomoci mnoha neplodným pár m mít vlastního potomka. Úsp ůšnost lé by se pohybuje okolo 90 %. Narozením Louise Joy Brown v roce 1978 jako prvního dít te ze zkumavky, za ala nová kapitola asistované reprodukce a společn ů s ní vznikla pot eba právn ů regulovat tento obor. Rozvinuly se diskuze ohledn ů etické, morální, náboženské p ípustnosti t chto metod. Hlavním d vodem právní regulace byla zejména obava, že by lov k mohl p evzít úlohu Boha v oblasti „stvo ení nového lidského života”,³ pop ípad vytvo it „ideálního“ jedince.

Cílem této práce je zhodnotit sou asnou právní úpravu asistované reprodukce, zam ít se na pom rn kontroverzní metody a postupy spo ívající ve výb ru pohlaví potomka a dárčovství gamet, a zejména posoudit p ípadnou kolizi ve ejnoprávní úpravě asistované reprodukce a náhradního mate ství, jelikož metody asistované reprodukce p edstavují v sou asné dob ů jedinou možnost odnošení dít te surrogátní matkou.

¹ EZŽÁBEK, Karel, Asistovaná reprodukce, Druhé aktualizované a dopln ěné vydání, Maxdorf, Praha, 2014, s. 25.

² Viz tamtéž, s.25.

³ DOSTÁL, Ji í, Etické a právní aspekty asistované reprodukce, vydala Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc, 2007, s. 28.

2 Asistovaná reprodukce - vymezení základních pojmů

Asistovaná reprodukce neboli umělé oplodnění je označení pro lékařské postupy a metody, při nichž dochází k manipulaci s lidskými zárodkovými buňkami (spermii nebo vajíčky).⁴

Metodami asistované reprodukce rozumíme (ART - assisted reproductive technology) všechny procesy nebo léčebné postupy, které in vitro pracují s lidskými oocyty, spermii nebo embryi. Cílem těchto metod je dosáhnout těhotenství.⁵ Jedná se především o IVF ET (in vitro fertilizace a embryotransfer), jež spoívá v odběru vajíčka a jeho laboratorního ošetření, tedy kultivaci se spermii a sledování jeho vývoje a následného přenesení vzniklého embrya do dělohy. Klasickou indikací použití IVF ET je neprůchodnost vejcovodů.⁶ Mezi další metody asistované reprodukce řadíme kryokonzervaci gamet a embryí, darování oocytu a embrya a náhradní mateřství.

Kryokonzervace gamet (pohlavních buněk) a embryí umožní jejich dlouhodobé skladování před léčbou neplodnosti. Tato metoda je praktická zejména u onkologicky nemocných pacientů, kdy v důsledku rakovinného bujení a následné operace, při níž dojde-li k odstranění vaječníků (ovarium) a varlat (testis), pacient v podstatě ztratí možnost reprodukovat pohlavní buňky, tedy mít vlastní potomstvo. Provádí se zamrazením buněk na teplotu kapalného dusíku, který činí -196°C.⁷ Ve fázi rozmrazování buněk může dojít ke znehodnocení některých z nich, při němž u vajíček se pravděpodobnost jejich poškození podstatně zvyšuje. Používání této metody je novum, nebo dřívejší úroveň dokázala bezpečně zamrazit pouze oplozená embrya, nikoli vajíčka. Vajíčka jsou tvořena, na rozdíl od spermií, vysokým obsahem vody. Při jejich zamrazování se vytváří krystalky ledu, které poškozují genetický materiál. Významným posunem v oblasti asistované reprodukce se stala až technika ultrarychlého mražení – vitrifikace.⁸

⁴ EŽÁBEK, Karel, Asistovaná reprodukce..., s.121.

⁵ SEDLÁKOVÁ, Miroslava, Právní a etické aspekty asistované reprodukce, Rigorózní práce, Masarykova Univerzita v Brně, právnická fakulta, katedra právní teorie, Brno, 2012, s. 14..

⁶ EŽÁBEK, Karel..., s.13.

⁷ EŽÁBEK, Karel, Asistovaná reprodukce..., s. 14.

⁸ Viz, Blíží se generace zmrazených dětí?, staženo dne 10.4.2013, Dostupné na WWW: <http://www.veda.muni.cz/vite/3911-blizi-se-generace-zmrazenych-deti#.VSqEC2cfqUk>.

3 Status embrya in vitro

Z ist biologického hlediska je embryo seskupením buněk (výsledkem fúze lidských gamet ve všech etapách vývoje před obdobím fetálním). Je nezbytné i nit rozdíl mezi embryi in vivo a embryi in vitro (vzniklá mimot lním oplodn ním, které zpravidla probíhá v Petriho misce), jež by se bez lidského zásahu, konkrétn jejich implementace do d lohy ženy, nem la šanci p irozen vyvíjet.⁹

Dle ESHRE (European Society of Human Reproduction Embryology) „si lidské embryo zasluhuje respekt jako symbol budoucího lidského života“.¹⁰

Pokud bychom byli v sou asné dob schopni jednozna n zjistit povahu a charakter lidského embrya, nebyla by otázka statusu embrya p edm tem mnoha diskuzí a teoretických úvah. Ohledn této otázky neexistuje v jednotlivých státech konsensus a odvíjí se od náboženského p esv d ení, tradic a vývoje spole nosti. Výrazn eticky kontroverzní téma rozvíjí vášnivé debaty zabývající se etickou p ípustností um lého navození vzniku lidského života¹¹, p ípadn otázkou, které metody je možné posuzovat jako stále eticky p íjatelné. V t chto názorových debatách se diskutující rozd lují na dv skupiny, a to na p íznivce ontologického statusu lidského embrya a na p íznivce empirického funkcionalismu.

Otázka morálního postavení lidského embrya, tedy zda jsou embryu p iznána všechna práva lidské bytosti již od okamžiku oplození (ontologický personalismus), í jsou postupn získávána v pr b hu vývoje (empirický funkcionalismus), je otázkou teoretickou.¹² Ontologický personalismus zastává názor, dle kterého je embryo pln lidskou bytostí. Prohlašuje, že lidské bytí se nestává osobou v pr b hu ontogeneze, stává se osobou od samého za átku koncepce. Tento pohled na zygotu, preembryo, embryo je také sou ástí oficiálního názoru katolické církve.¹³ Naopak empirický funkcionalismus považuje embryo pouze za tzv. „potencionální lidskou osobou“, které m že být v r zném stupni p iznána r zná ochrana. Dle J.Schenkera (z Mezinárodní asociace

⁹ ZEMANDLOVÁ, Anna, Bioetika – vybrané otázky z pohledu práva, Diserta ní práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, katedra ob anského práva, Vedoucí práce Milana Hrušáková, Brno, 2013, s. 39.

¹⁰ Viz nap . The moral status of the pre-implantation embryo, ESHRE Tasks Force on Ethics and Law, OXFORD JOURNALS, Human reproduction. Dostupné na WWW: <http://humrep.oxfordjournals.org/content/16/5/1046.full>.

¹¹ BLAŽEK, Petr, Medicínskoprávní a trestn právní aspekty asistované reprodukce, Praha, Právní rozhledy 9/2013, s.312-321.

¹² DOSTÁL, Ji í, Etické a právní aspekty asistované reprodukce..., s. 10.

¹³ LAJKEP, Tomáš, Lidské embryo – kdo nebo co? Zdravotnické noviny, 7.3.2003: ASPI.

gynekologie a porodnictví - FIGO) by m lo být jeho specifické postavení respektováno, dokud ho nep eruší jiné společenské i mate ské zájmy.¹⁴

Pohled na status lidského embrya, názorové pojetí po átku života individuálních lidských bytostí, odpov na otázku, v jaké fázi vývoje m žeme hovo it o lidském jedinci¹⁵, zna n ovliv uje možnost provád ní v deckých výzkum na lidských embryonálních bu kách a nakládání s nimi, možnost ukon ení jejich kultivace a eventueln ukon ení jejich skladování v kryobance.

Listina základních práv a svobod ve svém lánku 6 odst.1¹⁶ stanoví: *Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již p ed narozením.* Pojem každý, a se na první pohled jeví jako bezkonfliktní, v sob skrývá adu otazník .¹⁷ Primárn jej budeme spojovat se vznikem právní osobnosti, ale p i hlubším pohledu v sob právo na život skrývá celou adu kontroverzních otázek. Je nutné jej hodnotit v souladu s poznatky v dy a v kontextu celospolečenských hodnot.

Výrok "je hoden" hodnotím jako morální apel, p ání zákonodárce.¹⁸ Zákonodárce v tomto p ípad zvolil ur itou otev enou cestu kompromisu mezi p íznivci um lého p erušení t hotenství (pro-choice) a zastánci ochrany plodu od jeho vzniku(pro-life).¹⁹

Z Listiny jednozna n nevyplývá, kdy lidský život po íná. Je nutné v souvislosti s ochranou a právy embrya odlišit, zda je poskytována ochrana pouze embryu in vivo i dokonce embryu in vitro. Bez této diferenciac by bylo možné dojít i k takovým záv r m, by naprosto absurdním, že embryo má právo být implantováno do d lohy ženy.²⁰

Ke statusu embrya se vyjád il i Evropský soud pro lidská práva ve v ci Evans vs. Spojené království.²¹ Ve své stížnosti paní Evans také namítala rozpor britské úpravy s l. 2 Úmluvy o

¹⁴ SEDLÁ KOVÁ, Miroslava. *Právní a etické aspekty asistované reprodukce*, Rigorózní práce, Masarykova Univerzita v Brn , právnická fakulta, katedra právní teorie, Brno, 2012, s. 46.

¹⁵ ERNÝ, David, *Lidské embryo v perspektiv bioetiky*, asopis zdravotnického práva a bioetiky, 1.zá í 2011: ASPI.

¹⁶ Viz ust. l. 6 odst. 1 zákona . 2/1993, Listina základních práv a svobod ze dne 16.prosince 1992.

¹⁷ SEDLÁ KOVÁ, Miroslava. *Právní a etické aspekty asistované reprodukce...*, s. 57.

¹⁸ JIRMANOVÁ, Barbora, *Právní a sociální aspekty suroga ního mate ství*, Diplomová práce, Masarykova univerzita v Brn , právnická fakulta, katedra právní teorie, Brno, 2010, s. 12.

¹⁹ SEDLÁ KOVÁ, Miroslava, *Právní a etické aspekty asistované reprodukce...*, s. 57.

²⁰ Viz tamtéž, s. 57.

²¹ European Court of Human Rights, *Reproductive rights, Access to a lawful abortion*, February 2015.

ochranu lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva)²², a to ve smyslu práva embrya na život.

Velký senát ESLP ovšem konstatoval, s odvoláním na předchozí rozhodnutí ve věci *Vo v. Francie* . 53924/00, že při absenci evropského konsensu na vědeckou a právní definici počátku života podléhá otázka, kdy život počíná, volnému hodnocení (doktrína margin of appreciation), o němž Soud obecně má za to, že spadá do otázky rozhodování států.²³

Jelikož podle anglického práva (předpisu HEFA – Human Fertilization and Embryology Act)²⁴, jak konstatovaly vnitrostátní soudy, nepožívá embryo vlastních nezávislých práv, nelze tvrdit dle ESLP, že má embryo právo na život ve smyslu čl. 2 Úmluvy.²⁵

Dále ve věci *X vs. Spojené království* (1979) Evropská komise pro lidská práva konstatovala, že čl. 2 Úmluvy (právo na život) pravděpodobně nelze aplikovat na prenatální život. Připustil ovšem, že případnou aplikaci ve vzácných případech nelze zcela vyloučit. Dovozuje, že pokud by se čl. 2 mohl vztahovat na ochranu života plodu, nebylo by možné tuto ochranu považovat za absolutní. Důsledkem by totiž bylo přiřazení vyšší hodnoty životu nenarozeného plodu než životu matky. Z toho vyplývá, že Soud lidský plod nepovažuje za osobu, a má-li právo na život, potom je omezen právy a zájmy matky.²⁶

Obecně lze shrnout, že lidský plod sice užívá určitou ochranu, ale za osobu v právním slova smyslu považován není.

4 Právní aspekty in vitro fertilizace

Základní právní úpravu asistované reprodukce nalezneme v zákoně o specifických zdravotních službách . 373/2011, konkrétně v paragrafu 3 až 11, který mimo jiné pojednává o asistované reprodukci.

²² Viz čl. 2 odst. 1 předpisu .209/1992 Sb., Úmluva o ochranu lidských práv a základních svobod, ze dne 21.2.1991.

²³ APEK, Jan, Reprodukční práva ve světle judikatury ESLP, *Zdravotnictví a právo*, 9/2011, s. 9 - 23.

²⁴ Human Fertilization and Embryology Act 1990, Schedule 3, Section 12.

²⁵ Viz tamtéž, s. 9 – 23.

²⁶ BOUŠKOVÁ, Pavla, S. H. a ostatní vs. Rakousko: Mater et pater semper in centi sunt?, staženo dne 8.4.2015, dostupné na WWW: <http://jinepravo.blogspot.cz/2010/04/pavla-bouckova-sh-ostatni-v-rakousko.html>.

Paragraf 3²⁷ tohoto zákona definuje asistovanou reprodukci. Stanoví, že se jí rozumí „*metody a postupy, při kterých dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, v etn jejich uchování, a to za účelem umělého oplodnění ženy, a to buď a) ze zdravotních důvodů při léčbě její neplodnosti nebo neplodnosti muže, nebo b) pokud jde o potěbu asného genetického vyšetření lidského embrya.*“

Zárodečnými buňkami se rozumí vajíčka a spermie.

Dále paragraf 3 odst. 3²⁸ hovoří buď o klasické inseminaci (artificial insemination), což je postup spočívající v zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy, čímž dochází ke splnutí spermií a vajíčka uvnitř lohy, nebo o metodě IVF (fertilization in vitro with embryo transfer), záležející v přenosu lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy.²⁹ Ve druhém případě hovoříme o mimotělném oplodnění, tzv. „ve zkumavce“, zpravidla však dochází k manipulaci s lidskými reprodukčními buňkami v Petriho misce. Následně jsou takto vzniklá embrya přenesena do lohy pacientky. Eminentní rozdíl od umělé inseminace spočívá v okamžiku oplození vajíčka. V případě inseminace totiž k vlastnímu splnutí spermií a vajíčka dochází uvnitř lohy.

Hranice pro podstoupení léčby neplodnosti je u žen omezena věkem 49 let. Žena starší 49 let nemůže postoupit asistovanou reprodukci, což souvisí se samotnou ochranou plodu a matky, kdy toto hotenství s vyšším věkem začíná být rizikové. U mužů samozřejmě zákonné omezení nenacházíme.

Umělé oplodnění lze provést na žádost neplodného páru, která nesmí být starší 6 měsíců. Dalším předpokladem pro provedení umělého oplodnění je písemný informovaný souhlas, jenž musí být opakován u každém úkonem asistované reprodukce.³¹ Jednotlivé výkony lze u příjemkyni provést, jestliže k nim před jejich započátkem udělila souhlas. Souhlas musí být informovaný. To znamená, že před zahájením metod a postupů je poskytovatel povinen podat neplodnému páru informaci o povaze navrhovaných metod a postupů, jejich trvalých následcích,

²⁷ Viz § 3 zákona č. 373/2011, o specifických zdravotních službách ze dne 6. listopadu 2011.

²⁸ Viz zákon č. 373/2011.

²⁹ BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestně právní aspekty asistované reprodukce..., s. 312 – 321.

³⁰ FRINTA, Ondřej, Asistovaná reprodukce – nová právní úprava, Právní fórum (Wolters Kluwer), 30.4.2011, s. 11.

³¹ BLAŽEK, Petr. Medicínskoprávní a trestně právní aspekty asistované reprodukce..., s. 312 – 321.

možných rizicích a o způsobu, jakým může být naloženo s "nadbytečnými embryi". Ta mohou být se souhlasem neplodného páru následně použita buď ke kryokonzervaci za účelem jejich uchování pro případný další pokus o umělé oplodnění téhož páru, pro vědecký výzkum, případně k umělému oplodnění jiné ženy, či u tzv. „nadbytečných embryí“ je možné ukončit jejich kryokonzervaci dle § 9 zákona o specifických zdravotních službách. V případě, že nelze souhlas neplodného páru získat a zároveň uplynula doba alespoň 10 let od kryokonzervace embryí a pár, jenž umělé oplodnění podstoupil, učinil písemné prohlášení o jejich likvidaci, může centrum asistované reprodukce po 2 marných pokusech o doručení výzvy páru, aby se k dalšímu uchovávání embryí vyjádřil, i bez souhlasu jejich kryokonzervaci ukončit.³²

4.1 Volba pohlaví

Tzv. „laboratorní sexting“³³, či volba pohlaví dítěte, je zakázán § 5 odst. 2 zákona o specifických zdravotních službách³⁴. Česká právní úprava odpovídá čl. 14 (zákaz volby pohlaví) Úmluvy o lidských právech a biomedicín³⁵: „*Použití postup lékařsky asistované reprodukce nebude dovoleno za účelem volby budoucího pohlaví dítěte, ledaže tak lze předjet vážné zdravotní nemoci vázané na pohlaví.*“

Vyjma v případě, kdy by se užitím tohoto postupu předšlo vážným geneticky podmíněným onemocněním s vazbou na pohlaví, metody asistované reprodukce není dovoleno aplikovat pro účely volby pohlaví budoucího dítěte. I přes současnou úroveň vědeckého pokroku, užití preimplantační genetické diagnostiky, která spočívá v odebrání buňky, jejíž chromozomy jsou analyzovány a je určeno pohlaví zárodku³⁶, stále se jeví jako eticky nepřijatelná volba pohlaví potomka neplodného páru. Primárním důvodem tohoto postupu je existence reálné hrozby případné budoucí genderové nerovnováhy, v důsledku čehož by došlo k ohrožení lidské reprodukce.

³² Viz tamtéž, s. 312 – 321..

³³ SEDLÁKOVÁ, Miroslava. Právní a etické aspekty asistované reprodukce..., s. 35.

³⁴ Zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách ze dne 6. listopadu 2011.

³⁵ Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně, Oviedo 4.4.1997, 96/2001 Sb. m. s.

³⁶ Viz Výběr pohlaví dítěte při umělém oplodnění: sci-fi, nebo realita?, staženo dne 13.4.2015, dostupné na WWW: <http://www.ulekare.cz/clanek/vyber-pohlavi-ditete-pri-umelem-oplodneni-sci-fi-nebo-realita-10917>

4.2 Neplodný pár

Umělé oplodnění nelze provést ženou, má-li k muži, s nímž předložila žádost, partnerský vztah vyloučící podle občanského zákoníku uzavření manželství. Tím je paragraf 675 příslušného zákona³⁷. Z toho vyplývá, že je vyloučeno, aby podali žádost o umělé oplodnění společně muž a žena, kteří jsou si vzájemně partnerky a potomky nebo sourozenci.

Zákon o specifických zdravotních službách hovoří o tzv. „neplodném páru“. Žádost dle české právní úpravy může podat pouze „neplodný pár“. To znamená, že umělé oplodnění ženy bez partnera je zcela vyloučeno³⁸, avšak podmínkou pro podstoupení léčby neplodnosti není uzavření manželství.

Požadavek na status páru žádajícího o umělé oplodnění se v národních úpravách odvíjí zejména od náboženského přesvědčení. Manželství jako zákonná podmínka je prezentováno poměrně malým množstvím států, zejména Islámských zemí a zemí Jižní Asie. Naopak liberální úpravu nalezneme ve Velké Británii, kdy žádost o umělé oplodnění může podat jak homosexuální pár, tak i samostatný jedinec.³⁹

4.3 Dárcovství gamet

Je nutné odlišovat tzv. homologní umělé oplodnění, u něhož obě pohlavní buňky pochází přímo od neplodného páru a heterologní umělé oplodnění, kdy se jedná o dárcovství mužské i ženské pohlavní buňky dárce.⁴⁰ Odstavec 4 § 3 zákona o specifických zdravotních službách⁴¹ hovoří o možnosti užití darovaného programu, kdy jsou zárodečné buňky poskytovány **tzv. anonymním dárce**. Anonymním dárce může být pouze žena, která dovršila věk 18 let a nepřekročila věk 35 let, nebo muž, který dovršil věk 18 let a nepřekročil věk 40 let. Dolní hranice souvisí s nabytím svéprávnosti. Horní hranice se odvíjí od stanovení období, kdy by muž i žena mohli být v plodném věku. Dárce genetického materiálu musí být svéprávný a

³⁷ Viz § 675 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ze dne 3.2.2012.

³⁸ FRINTA, Ondřej, Asistovaná reprodukce – nová právní úprava, 30.4.2007, Právní fórum (Wolters Kluwer), s. 11.

³⁹ IFFS Surveillance 2013, International Federation of Fertility Societies.

⁴⁰ BLAŽEK, Petr, Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce..., s. 312 – 321.

⁴¹ Zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách ze dne 6. listopadu 2011.

zdravotní způsobilý.⁴² Musí být vyšetřen na pohlavně přenosné choroby, jako je HIV, syfilis i hepatitida.⁴³

Dárcovství gamet může reálně představovat jedinou šanci neplodnému páru mít vlastního potomka. Také se lze jeho pomocí vyhnout vzniku závažných geneticky vázaných onemocnění na vlastní potomky, pokud nelze užít z nejrizikovějších zdrojů tzv. preimplantační genetickou diagnostiku.

Na druhé straně se dárcovská anonymita dostává do významného konfliktu s právem dítěte znát své biologické rodiče, zaručeného čl. 7 Úmluvy o právech dítěte⁴⁴: „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“ Úmluva je součástí právního řádu České republiky a spadá pod čl. 10 Ústavy, tudíž se uplatní princip aplikability před zákonem.

Právo dítěte znát své rodiče je přirozeným subjektivním právem dítěte, nelze ho ovšem chápat jako absolutní, což vyplývá ze samotného textu Úmluvy, konkrétní formulace „je-li to možné“.⁴⁵

Na problematiku zachování vzájemné anonymity dárce a právem dítěte neexistuje jednotný názor. Konsensuální řešení mezi právem dítěte znát svůj genetický původ a zájmy rodiče na ochranu soukromí lze najít jen velmi těžko. V lednu roku 2015 došlo k odmítnutí poslaneckého návrhu zákona, jež podporoval odanonymní dárce. Poslanci navrhovali prolomit anonymitu dárcovství spermií a vajíček. Argumentovali právem dítěte vědět, kdo jsou jeho biologičtí rodiče.

Odononymní dárce je trendem poslední doby v oblasti asistované reprodukce, kdy se státy přiklání k aplikaci otevřenějšího a transparentnějšího programu dárcovství, údaje o potenciačních dárcích jsou registrovány a uchovávány tak, aby mohly být v budoucnu použity pro jejich potomstvo.⁴⁶

⁴² SEDLÁKOVÁ, Miroslava, Právní a etické aspekty asistované reprodukce..., s. 112.

⁴³ EŽÁBEK, Karel, Asistovaná reprodukce..., s. 16.

⁴⁴ Úmluva o právech dítěte, přijata valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989.

⁴⁵ ZÝCHOVÁ, Jana. Právo dítěte znát svůj genetický původ, Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, právnická fakulta, katedra občanského práva, vedoucí Senta Radvanová, 2011, s. 29.

⁴⁶ ZÝCHOVÁ, Jana, Právo dítěte znát svůj genetický původ..., s. 34.

Například ve Spojeném království a ve Švýcarsku mají potomci právo žádat, aby totožnost dárce byla prozrazena, ve věku 18 let. Ve Spojeném království zákon umožňuje, aby byly potomku na jeho žádost poskytnuty neidentifikační údaje o dárci ve věku 16 let a identifikační ve věku 18 let. Anonymní dárce podle 1. 4. 2005 mohou být znovu kontaktováni a může jim být nabídnuta možnost registrovat se, tentokrát jako neanonymní. Ve Švýcarsku mohou být požadována data identifikující dárce ve věku 18 let.⁴⁷

Odanonymní dárce nese své výhody i svá rizika. Primárně by se jím otevřela možnost potomkům seznámit se se svými genetickými dispozicemi, geneticky podmíněnými poruchami, čímž by se zvýšila efektivita jejich případné léčby. Je důležité také zmínit reálnou existenci hrozby plození potomstva mezi geneticky příbuznými rodiči, jež má zásadní vliv na zdraví plodu. Z dlouhodobého hlediska je to považováno za jednu z hlavních nevýhod umělého oplodnění pro budoucí lidskou civilizaci. Případné odanonymní by ovšem s sebou přineslo významné snížení potu dárce, kdy jedním z hlavních hledisek, dle kterého tvoří dárci své rozhodnutí, je právě jejich anonymita. Jistota, že v budoucnu nebudou vůči nim potomci uplatňovat svá práva. To by znamenalo i snížení šance neplodného páru mít vlastního potomka. Zároveň je s odanonymním spojeno riziko tzv. „reprodukční turistiky“. Neplodné páry mohou začít vyhledávat státy, ve kterých je dostupnost metod ART širší, tedy kde se poskytuje anonymita a dárce je z toho důvodu poměrně dostatek. Některí oponenti asistované reprodukce zmíní podobnost s tzv. „interrupční turistikou“, kdy ženy hledají možnost ukončení těhotenství mimo rámec svých národních států, kde je případná interrupce legální i ve vyšším stadiu těhotenství.⁴⁸

4.4 Res extra commercium

Zamyšlení nad problematikou dárcovského programu nás přivedlo k zásadní otázce. Jsou spermie a vajíčka, lidské reprodukční buňky, res extra commercium? Dle římskoprávní nauky je res extra commercium věc, s níž nelze obchodovat. Naproti tomu res in commercio jsou věci, s nimiž soukromé osoby mohou disponovat v rámci jimi uzavíraných právních vztahů.⁴⁹ Ustanovení § 112 občanského zákoníku⁵⁰ ve své části nazvané nakládání s částmi lidského těla stanoví: „*lov k tomu že ponechat část svého těla jinému jen za podmínek stanovených jiným právním předpisem. To neplatí,*

⁴⁷ IFFS Surveillance 2013, Chapter 9 – anonymity, International Federation of Fertility Societies.

⁴⁸ DOSTÁL, Jiří, Etické a právní aspekty asistované reprodukce..., s. 12.

⁴⁹ SK EJPEK, Michal, Římské soukromé právo, Systém a instituce, Nakladatelství Aleš Benk, s.r.o., s. 98.

⁵⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ze dne 3.2.2012.

jedná-li se o vlasy nebo podobné části lidského těla, které lze bezbolestně odejmout bez znečistlivnosti a které se přirozenou cestou obnovují.“ Ty lze ponechat jinému i za odměnu a hledí se na něj jako v cívce.

Otázkou je, co spadá pod pojem „podobné části lidského těla“. Spermie - samičí gameta - se tvoří celý život od okamžiku dosažení pohlavní dospělosti. Spermie se dostávají z těla ejakulací. Splňují podmínku bezbolestnosti i přirozené obnovy.

Žena má v každém vaječníku uloženo zhruba 200 tisíc folikulů. Pouze některé z nich se za svou dobu vyvíjejí a dále rostou.⁵¹ Folikuly dozrávají postupně v souvislosti s cyklem každých měsíců - zpravidla pouze jeden z nich. Hormonální léčba slouží k tomu, aby se ve vaječnících vyvíjel a následně dozrál větší počet vajíček.⁵² Odebrání vajíček zcela jistě nelze spojovat s bezbolestným odejmutím.

1. 21 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně stanoví⁵³: „Lidské tělo a jeho části nesmí být jako takové zdrojem finančního prospěchu.“ Na tuto úpravu reaguje ust. § 11 zákona o specifických zdravotních službách⁵⁴, dle kterého za odběr zárodečných buněk nevzniká osobám, které byly odebrány, nárok na finanční ani jinou úhradu. To neplatí u úhrady účelné, hospodárné a prokazatelně vynaložených výdajů spojených s odebráním zárodečných buněk. Vajíčka a spermie jsou tedy dle platné právní úpravy *res extra commercium*, a to na základě zvláštní úpravy ve smlouvě o přepisu. Dárcovství gamet je tedy výhradně bezúplatné, dárce si nemůže nárokovat pouze tzv. účelné vynaložené náklady.

5 Surogátní mateřství

Dle J. Handerky je náhradním mateřstvím situace, kdy buď za úplatu nebo bezúplatně, je zjednána žena, a to za tím účelem, aby se dala arteficiálně inseminovat (zpravidla mužem z

⁵¹ Jeřábek, Karel, *Asistovaná reprodukce...*, s. 32.

⁵² Viz *Stimulace vaječníků*, staženo dne 13.4.2015, dostupné na WWW: <http://nahradni-materstvi.webnode.cz/news/stimulace-vajecniku/>

⁵³ Úmluva o lidských právech a biomedicíně, Oviedo 4.4.1997, 96/2001 Sb. m. s.

⁵⁴ Zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách ze dne 6. listopadu 2011.

objednatelského páru manžel), nebo aby si dala implantovat embryo, obstarané objednatelským párem, dítě odosílala a po porodu jej odevzdala objednatel m (recipient m).⁵⁵

Úkolem náhradní matky je dítě donosit a porodit. Následně zpravidla dochází k souhlasnému prohlášení otce společně s náhradní matkou, čímž dojde k určení otcovství a dále ke svření dítěte do otcovy péče. Tím se otevírá možnost osvojení dítěte biologickou matkou. Významné je, že oba biologičtí rodiče musí být manželi, aby k případnému osvojení mohlo dojít. Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní.⁵⁶ Příbuzenství založené osvojením představuje zejména změnu právního statusu, v důsledku které dítě přestává být příbuzným ve své přirozené rodině a stává se příbuzným v rodině osvojitelské.⁵⁷

Klasická římskoprávní teorie vycházela z pojetí, že rozhodujícím pro určení mateství je fakt porodu. *Mater semper certa est - matka je vždy jistá*. Zmíněné římskoprávní pojetí platí i dnes, nehledě na souasný pokrok vedy zejména v oblasti genového inženýrství. V současné době totiž fakticky nemusí platit, že žena, která porodila dítě, je nositelem stejné genetické informace jako její potomek, což umožní tzv. dárcovské programy lidských pohlavních buněk - gamet. Právní tedy stále zůstává matkou žena, která dítě porodila, bez ohledu na použitý biologický materiál, jak stanoví paragraf 775 občanského zákoníku⁵⁸: „*matkou dítěte je žena, která dítě porodila*“.⁵⁹

Paragraf 775 zmíněného zákona je normou kogentní, od které se není možné jednostranně ani smluvně odchýlit. Její porušení je sankcionováno absolutní neplatností, ke které soud přihlíží *ex officio*.⁶⁰ O stejnou zásadu se opíral již zákon o rodině. Z výše zmíněného je porod jedinou relevantní skutečností k určení mateství. Dodatková zpráva uvádí, že žalobkyně, která byla dárkyní genetické látky, proti ženě, která porodila, nelze vyhovět.⁶¹ Znamená to, že dárkyně vajíček, která byla implantována do dělohy náhradní matky, a je ve skutečnosti matkou biologickou, není matkou dle platné právní úpravy.

⁵⁵ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela, Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva, C. H. Beck, s. 76.

⁵⁶ Viz § 794 zákona č. 89/2012, občanský zákoník ze dne 3.2.2012.

⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., Rodinné právo. C. H. Beck. 1.vydání, s. 122.

⁵⁸ Viz § 775 zákona č. 89/2012, občanský zákoník ze dne 3.2.2012.

⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol., Rodinné právo..., s. 131.

⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. Rodinné právo.

⁶¹ SKÁCEL, Jindřich. Nový občanský zákoník: Est mater semper certa? 7.6.2011, Bulletin advokacie: ASPI.

Což zcela odpovídá znění 1. 2 Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství⁶², která stanoví: „*Určení matky dítěte narozeného mimo manželství bude záviset výhradně na skutečnosti porodu.*“ Úmluva je dokumentem Rady Evropy, jež podepsala také Česká republika dne 26. 4. 2000.

Z výše zmíněného vyplývá, že matkou dítěte dle platného práva bude, i kdyby nebyl použit její genetický materiál (vajíčko), vždy žena, která jej porodila. To znamená náhradní matka.

Akoliv se fakticky institut surogátního mateství v praxi aplikuje poměrně hojně, schází v platném právním řádu jeho zákonná úprava. Můžeme pak hovořit o tom, že se ocitáme v jakémsi právním vakuu. Náhradní mateství se tzv. dostává na hranu zákona, ocitá se v jakési šedé zóně. Tento nedostatek právní úpravy s sebou nese určitě negativní důsledky, a již v možnosti jeho reálného zneužití, tak také proto, že se jedná o poměrně citlivé, podle některých pro ženu přímo dehonestující téma, zejména pokud si pod ním představíme v podstatě úplný pronájem dítěte.

Nutnost podrobnější právní úpravy je v případě tohoto institutu dle mého názoru na místě. Bylo by vhodné stanovit určitě mantinely oproti stavu, kdy budou náhradní matky využívány bez jakékoli kontroly.⁶³ Je důležité také zmínit, že úprava náhradního mateství by znamenala poměrně velký průlom do oblasti rodinného práva. Variant konkrétní úpravy se nabízí mnoho. Je možné inspirovat se poměrně liberální úpravou Velké Británie, která náhradní mateství přímo upravuje. Ve Velké Británii je smlouva o náhradním mateství legální, nikoli vymahatelná. Je výslovně zakázáno komerčně náhradní mateství a alespoň jeden z osvojitelů musí být s dítětem pěstební.⁶⁴ Nebo je samozřejmě možné ubrat se cestou konzervativnější i dokonce úplného zákazu náhradního mateství, jako například Rakousko, Německo i Francie. Primární ovšem je, že se již nebudeme pohybovat v právní nejistotě ohledně jeho legality a to zejména, pokud se jedná o do značné míry kontroverzní téma.

Jedinou zmínku o náhradním mateství nalezneme v paragrafu 804 občanského zákoníku, který stanoví: "Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu pěstebními v první linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateství." Tato úprava reaguje na možnost, že by

⁶² Viz 1. 2 Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství, podpis č. 47/2001 Sb.m.s. ze dne 8.6.2001.

⁶³ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, JURÁŠ a kol., Aktuální problémy rodinné právní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého, Leges, s. 119.

⁶⁴ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, JURÁŠ a kol. Aktuální problémy rodinné právní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého, s. 117.

náhradní matkou mohla být typicky matka neplodné ženy. Jelikož by ovšem dítě takto narozené bylo sourozencem dárkyn, vyloučila by se tím možnost jeho osvojení. Výjimkou je pěstounství vzniklé pomocí náhradního mateství. Dle důvodové zprávy⁶⁵ pak vztahy mezi ženou, která poskytla své zárodečné buňky a dítětem, mohou být upraveny cestou osvojení.⁶⁶

Z této úpravy můžeme dovodit, že občanský zákoník s úpravou náhradního mateství, institutu rodinného práva, počítá, ovšem ji dále nespécifikuje. Domnívám se, že možným záměrem zákonodárce bylo pouze poukázat na tento institut s tím, že konkrétní právní úprava bude upravena ve speciálním zákoně, konkrétně v zákoně o specifických zdravotních službách.

Z výše uvedeného vyvozují, že za aplikace základní soukromoprávní zásady "je dovoleno vše, co není výslovně zakázáno", je náhradní mateství legálním institutem. Je nicméně otázkou, jak legální je jeho reálná aplikace v oblasti práva veřejného, resp. je vůbec prakticky v mezích zákona možná? Zde totiž dochází k poměrně významnému konfliktu práva soukromého na straně jedné, a práva veřejného na straně druhé, které, jak je známo, se řídí diametrálně odlišnou zásadou "co není dovoleno, je zakázáno". Domnívám se, že tento rozpor nastal v důsledku výše zmíněné legislativní nouze a v následujících odstavcích se jím podrobněji zabývám.

Nepojmenované smlouvy, jejichž předmětem je surrogátní mateství, jak je dovozeno, jsou sice legální, nicméně nikoli vymahatelné. To znamená, že se náhradní matka může teoreticky později rozhodnout, že si své dítě ponechá, aniž by jí tím vznikla určitá sekundární povinnost. Biologický otec, jehož sperma bylo k oplodnění použito, se následně může, po souhlasném prohlášení otcovství, dostat do situace, že bude povinen platit výživné na dítě. V praxi se také stávají případy, že se dítě narodí postižené a biologičtí rodiče si jej odmítnou osvojit. To znamená, že pro obě strany panuje poměrně velká nejistota ohledně samotné realizace smlouvy. Není výjimkou, že se náhradní matce v průběhu těhotenství a porodem prakticky změní myšlenky a převládne v ní mateřský pud.

5.1 Komercializace náhradního mateství

V praxi jsou náhradní matce hrazeny náklady, které jí vznikly v souvislosti s těhotenstvím a porodem. Tento institut by měl být primárně bezúplatný, matce jsou hrazeny pouze výše zmíněné tzv. úměrně vynaložené náklady, jako jsou například výdaje za potravinové doplňky, úsluhou mzdu apod.⁶⁷

⁶⁵ Viz dostupné na WWW: http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova_zprava leden_2011.pdf

⁶⁶ HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. Rodinné právo, s. 119.

⁶⁷ NOVOTNÝ, IVIČKOVÁ, SYROVČKOVÁ a kol., Nový občanský zákoník, Rodinné právo, Rödl & Partner, s. 99.

Náhradní mateřství za úplatu je nelegální. Náhradní matka nemůže provozovat surogátní mateřství za účelem zisku, pak by se totiž jednalo o trestný čin. Pokud žena si svou trestně právní odpovědnost vůbec neuvědomuje a veřejně na internetu inzeruje nabídky, a zpravidla pod anonymním profilem, týkající se odnošení dítěte za úplatu.

Trestní zákoník⁶⁸ v paragrafu 169 upravuje trestný čin: svěřením dítěte do moci jiného. Stanoví: „Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel, bude potrestán trestem odnětí svobody až na 3 léta nebo zákazem činnosti.“ Objektem tohoto trestného činu je osobní svoboda dítěte ve smyslu svobody rozhodování, vedlejším objektem pak zájem na právním výkonu péče pěstunskými osobami. Tento trestný čin je privilegovanou skutkovou podstatou k trestnému činu obchodování s lidmi. Formulací pro jiný obdobný účel se rozumí například i svěřením dítěte k pěstunské péči, tedy i samotné osvojení.⁶⁹ To znamená, že náhradní mateřství nemůže být finančně motivováno.⁷⁰

Objednatelský pár společně s centrem asistované reprodukce se dopouští již ústavního porušení ve formě návodu k trestnému činu svěřením dítěte do moci jiného dle § 24 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku⁷¹. Návodem rozumíme takové přemlouvání jinou osobu, jehož cílem je přimět ji ke spáchání trestného činu. Návodcem je osoba, která v jiném úmyslně vzbudí rozhodnutí spáchat individuálně určený trestný čin.⁷² Návod je možné spáchat jak písemně, ústně, tak konkludentně.⁷³ Definování jednotlivých způsobů návodu v zákoně nenacházíme, lze ale obecně říci, že návod zahrnuje například přemlouvání, radu, pohrůžku či ujednání za mzdu⁷⁴. Tudíž i sjednání dohody s náhradní matkou, jejímž předmětem je úplatné odnošení a svěřením dítěte, představuje návod k trestnému činu.

Trestný čin svěřením dítěte do moci jiného chrání před poměrně zabývaným fenoménem komercializace náhradního mateřství. Hovoříme o tzv. „pronájmu dlohy“. Velmi často se v praxi

⁶⁸ Viz § 169 zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ze dne 8.1.2009.

⁶⁹ JELÍNEK, Jiří a kol., Trestní právo hmotné (obecná část, zvláštní část), 4. vydání, Leges, s. 577.

⁷⁰ ŠÍNOVÁ, ŠMÍD, JURÁŠ a kol. Aktuální problémy rodinné právní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého, s. 115.

⁷¹ Viz § 169 zákona č. 40/2009, trestní zákoník, ze dne 8.1.2009.

⁷² JELÍNEK, Jiří a kol., Trestní právo hmotné (obecná část, zvláštní část), 4. vydání, Leges, s. 314.

⁷³ Viz tamtéž, s. 314.

⁷⁴ JELÍNEK, Jiří a kol., Trestní právo hmotné (obecná část, zvláštní část), 4. vydání, Leges, s. 314.

setkáváme s případy, kdy výše zmíněná úhrada nákladů v podstatě zakrývá finanční motivaci ženy. Odpřecí náhradního mateřství varují především hrozbou, že budou náhradními matkami zejména ženy z nižších příjmových vrstev, které budou podstupovat zákroky pod tlakem případné finanční nouze, například ženy z rozvojových zemí⁷⁵. Dítě se tak v podstatě stává předmětem koupě a prodeje, což nemůžeme z etického a morálního hlediska připustit. Jak podotkl kněz a přednosta Ústavu etiky 3. lékařské fakulty UK Karel Vácha: z dítěte jsme udělali komoditu, kterou lze koupit, prodat a eventuálně reklamovat (viz postižené dítě). Náhradní matka se stává pouhou mašinou, která dodává dítěti kyslík a glukózu.⁷⁶

Nebezpečným a silně se rozmáhajícím fenoménem je tzv. „reprodukční turistika“. Cizinci, jejichž národní úprava náhradního mateřství zakazuje, navštíví primárně rozvojové země, jako je Indie, ve kterých je surrogátní mateřství legální a poměrně finančně dostupné, za tím účelem, aby našli náhradní matku, která by jim porodila dítě. V Indii pak vznikají speciální kliniky, kde místní ženy rodí děti pro ženy ze západu.⁷⁷

5.2 Legalita náhradního mateřství

Je důležité upozornit na rozpor mezi soukromoprávní a veřejnoprávní úpravou, jíž je skutečnost, že v rámci darovaného programu poskytují svůj genetický materiál dle zákona o specifických zdravotních službách⁷⁸ pouze anonymní dárči. O němž v případě surrogátního mateřství samozřejmě nelze uvažovat. Jeho podstatou totiž je donošení dítěte náhradní matkou pro jiného, pro tzv. objednatelský pár. Žena, od které pocházejí vajíčka, jež se implantují do dělohy, samozřejmě není pro náhradní matku anonymní. Jedná se o předem sjednanou dohodu náhradní matky a objednatelského páru, typicky pokud je do dělohy náhradní matky implantováno embryo vzniklé metodou in vitro. Vajíčko pak pochází od dárkyně. Tím vzniká předem sjednaná dohoda mezi náhradní matkou, biologickými rodiči a centrem asistované reprodukce.

Zákon o specifických zdravotních službách pojednává o tzv. neplodném páru. Při uvažování nad tímto se nabízí otázka: „Co je myšleno pojmem pár?“ Česká právní úprava nevyžaduje uzavření manželství jako podmínku pro podstoupení léčby metodou asistované

⁷⁵ KALVACH, Mariana, Zamyšlení nad problematikou náhradního mateřství, Zdravotnictví a právo, 7-8/ 2009, s.14-18.

⁷⁶ Náhradní matka – mašina na kyslík nebo pomoc zoufalým rodičům? T24, česká televize, Dostupné na WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/282189-nahradni-matka-masina-na-kyslik-nebo-pomoc-zoufalym-rodicum/>

⁷⁷ Viz tamtéž.

⁷⁸ Viz § 3 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách ze dne 6. listopadu 2011.

reprodukce, na rozdíl od n kterých zahrani ních úprav. Párem je myšlen pouze muž a žena, kte í p í použití extenzivního výkladu, by mohli být teoreticky 2 lidé, kte í se den p ed návštěvou centra pro asistovanou reprodukci setkali a ekli si, že ji spolu podstoupí, aniž by se skute n jednalo o "pár".⁷⁹ Na základ tohoto výkladu by bylo možné, aby um lé oplodn ní spolu podstoupili jako pár náhradní matka a muž z objednatelského páru. Zde by z teoretického hlediska nebyl problém, avšak právní úprava výslovn hovo í o tzv. neplodném páru. Zn ní paragrafu 3 zákona o specifických zdravotních službách⁸⁰ stanoví, že: „*asistovanou reprodukci se rozumí metody a postupy, ke kterým dochází za ú elem um lého oplodn ní ženy:*

a) ze zdravotních d vod p í lé b její neplodnosti nebo neplodnosti muže, jestliže

1. je málo pravd podobné nebo zcela vylou ené, že by ot hotn la p irozeným zp sobem nebo aby donosila životaschopný plod, a

2. by jiné zp soby nevedly k jejímu ot hotn ní

b) pokud jde o pot ebu asného genetického vyšet ení lidského embrya.“

Z uvedeného vyplývá, že podstoupit lé bu neplodnosti v centru asistované reprodukce m že pouze neplodný pár, u n jž je vylou eno ot hotn ní p irozeným zp sobem. Náhradní matka ovšem neplodná není, jedná se o reproduk n zcela zdravou ženu, kterou si „objednatelský pár“ zvolil pro porod dítěte. Znamená to, že plodná žena podstupuje lé bu pomocí metod asistované reprodukce, konkrétn darovaného programu. Náhradní matku pod dané ustanovení pod adit nelze, ímž prakticky dochází k porušování zákona. Ve ejnoprávní úprava asistované reprodukce se tak dostává do kolize s úpravou soukromoprávní.

Legalita náhradního mate ství se dle sou asné právní úpravy jeví jako sporná. Ve ejnoprávní úprava asistované reprodukce se tak dostává do významné konfrontace s úpravou soukromoprávní, kdy sice ob anský zákoník náhradní mate ství nezakazuje, dokonce s jeho využíváním výslovn po ítá, jak vyplývá z § 804 ob anského zákoníku⁸¹, ovšem ve ejnoprávní úprava jeho realizaci prakticky neumož uje na základ § 3 zákona specifických zdravotních službách. Náhradní matka, jakožto žena schopna mít p irozenou cestou vlastního potomka, nemá nárok na podstoupení metod asistované reprodukce, tzv. lé by neplodnosti. Zmín ný nesoulad soukromoprávní a ve ejnoprávní úpravy vznikl primárn v d sledku nedostate né právní regulace surogátního mate ství.

⁷⁹ FRINTA, Ond e., Asistovaná reprodukce – nová právní úprava, 30.4.2007, Právní fórum (Wolters Kluwer), str.11.

⁸⁰ Viz § 3 zákona . 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách ze dne 6.listopadu 2011.

⁸¹ Viz § 804 zákona . 89/2012 Sb., ob anský zákoník ze dne 3.2.2012.

6 Záv r

Na základ prozkoumané problematiky je možné zhodnotit, že dárcovství gamet a s ním spojená anonymita dárc se dostává do významného konfliktu s právem dítěte znát své biologické rodi e, zaru eného Úmluvou o právech dítěte. V současné době je chrán no výhradn právo na soukromí dárc na úkor práv dítěte. Mezi těmito protich dnými póly se bude jen těžko hledat kompromis. Jediným možným řešením by byla možnost volby dárc mezi anonymitou a identifikací své osoby. V současné době však žádná stát ve svých národních úpravách volbu neumož ňuje, a to nejspíše z toho důvodu, že by z stala reáln nevyužita. Pro dárc je optimáln ější zachovat si svou anonymitu.

Laboratorní sexting ěli volba pohlaví potomka je zakázán Úmluvou o lidských právech a biomedicín . Důvodem jeho illegality je obava, že by mohl mít za následek vznik nerovnosti mezi pohlavími a ohrozit tak reprodukci lidského druhu. S tímto problémem se v současné době potýká ěna, a to v d sledku zavedení politiky jednoho dítěte. Je otázkou, zda by tento problém mohl vzniknout s ohledem na odlišné tradice a kulturu také na starém kontinent , v Evrop .

Legalita náhradního mate ství se dle současné právní úpravy jeví jako sporná. Ve ejnoprávní úprava asistované reprodukce se dostává do významné konfrontace s úpravou soukromoprávní, kdy sice obanský zákoník náhradní mate ství nezakazuje, dokonce s jeho využíváním výslovn p oítá, jak vyplývá z § 804 obanského zákoníku⁸², ovšem ve ejnoprávní úprava jeho realizaci prakticky neumož ňuje na základ § 3 zákona specifických zdravotních službách. Náhradní matka, jakožto žena schopna mít p irozenou cestou vlastního potomka, nemá nárok na podstoupení metod asistované reprodukce, tzv. lé by neplodnosti. Zmín ěný nesoulad soukromoprávní a ve ejnoprávní úpravy vznikl primárn v d sledku nedostate né právní regulace surogátního mate ství. Proto je na míst ěj napravit ve prosp ch právní jistoty.

Budoucí právní úprava asistované reprodukce se bude odvíjet zejména od náboženského p esv d ení dané společnosti. V podstat nejv ěším odp rcem asistované reprodukce je církve, jež prosazuje jako jediné možné a v „souladu s vírou“ pouze p irozené zplození dítěte. Ve svém dokumentu „Donum Vitae“ z roku 1987 uvedla, že IVF je moráln nedovolené. Stejn tak Islámské právo se jeví jako velmi konzervativní. Liberalisté naopak prosazují plné napln ění práva stát se rodi em, a to i v p ípad homosexuálních pár ěi osob bez partnera.

⁸² Viz tamtéž.

7 Seznam použitých pramen

Literatura

- 1) ežábek, Karel, Asistovaná reprodukce, Druhé aktualizované a doplněné vydání, Maxdorf, 2014.
- 2) Dostál, Jiří, Etické a právní aspekty asistované reprodukce, Univerzita Palackého v Olomouci, Lékařská fakulta, Olomouc, 2007.
- 3) Zemandlová, Anna, Bioetika – vybrané otázky z pohledu práva, Disertační práce, Masarykova univerzita, právnická fakulta, Brno, 2013.
- 4) Blažek, Petr, Medicínskoprávní a trestněprávní aspekty asistované reprodukce, Praha, Právní rádce 9/2013, s. 312-321.
- 5) Lajkep, Tomáš, Lidské embryo - kdo nebo co? Zdravotnické noviny, 7.3.2003.
- 6) Sedláková, Miroslava, Právní a etické aspekty asistované reprodukce, rigorózní práce, Masarykova univerzita, právnická fakulta, 2011/2012, Brno.
- 7) Černý, David, Lidské embryo v perspektivě bioetiky, časopis zdravotnického práva a bioetiky, 1.září 2011: ASPI
- 8) Jirmanová, Barbora, Právní a sociální aspekty surogátního mateřství, Diplomová práce, Masarykova univerzita, právnická fakulta, Brno, 2010.
- 9) Čapek, Jan, Reprodukční práva ve světle judikatury ESLP, Zdravotnictví a právo, 9/2011, s.9 – 23.
- 10) Boučková, Pavla. S. H. a ostatní vs. Rakousko: Mater et pater semper incenti sunt?, 21.4.2010: ASPI.
- 11) Frinta, Ondřej, Asistovaná reprodukce – nová právní úprava, 30.4.2007, Právní fórum (Wolters Kluwer), str.11: ASPI.
- 12) IFFS Surveillance 2013, International Federation of Fertility Societies
- 13) Zýchová, Jana, Právo dítěte znát svůj genetický původ, červen 2011. Skřejpek, Michal, občanské soukromé právo, Systém a instituce, Aleš Benk, s.r.o.
- 14) Radvanová, Senta, Zuklínová, Michaela, Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva, C. H. Beck.
- 15) Hrušáková, Králíková, Westphalová a kol., Rodinné právo. C. H. Beck. 1.vydání.
- 16) Skácel, Jindřich. Nový občanský zákoník: Est mater semper certa? 7.6.2011, Bulletin advokacie: ASPI.
- 17) Kalvach, Mariana, Zamyšlení nad problematikou náhradního mateřství, Zdravotnictví a právo, 7-8/2009, s. 14-18.

- 18) apek, Jan, Reproduk ní práva ve sv tle judikatury ESLP, Zdravotnictví a právo, 9/2011, s. 9 - 23.

Právní p edpisy

- 1) Úmluva o ochran lidských práv a základních svobod, p edpis .209/1992.
- 2) Listina základních práv a svobod vyhlášená usnesením p edsednictva NR .2/1993 Sb. jako sou ást ústavního po ádku eské republiky.
- 3) Evropská úmluva o právním postavení d tí narozených mimo manželství, p edpis .47/2001 Sb.m.s. ze dne 8.6.2001.
- 4) Úmluva na ochranu lidských práv a d stojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicín , Oviedo 4.4.1997., 96/2001 Sb.m.s.
- 5) Zákon . 373/2011, o specifických zdravotních službách.
- 6) Zákon . 89/2012 Sb., ob anský zákoník, ze dne 3.2.2012.

Internetové zdroje

- 1) www.veda.muni.cz
- 2) www.humrep.oxfordjournals.org
- 3) www.jinepravo.blogspot.cz
- 4) www.ulekare.cz
- 5) www.who.int